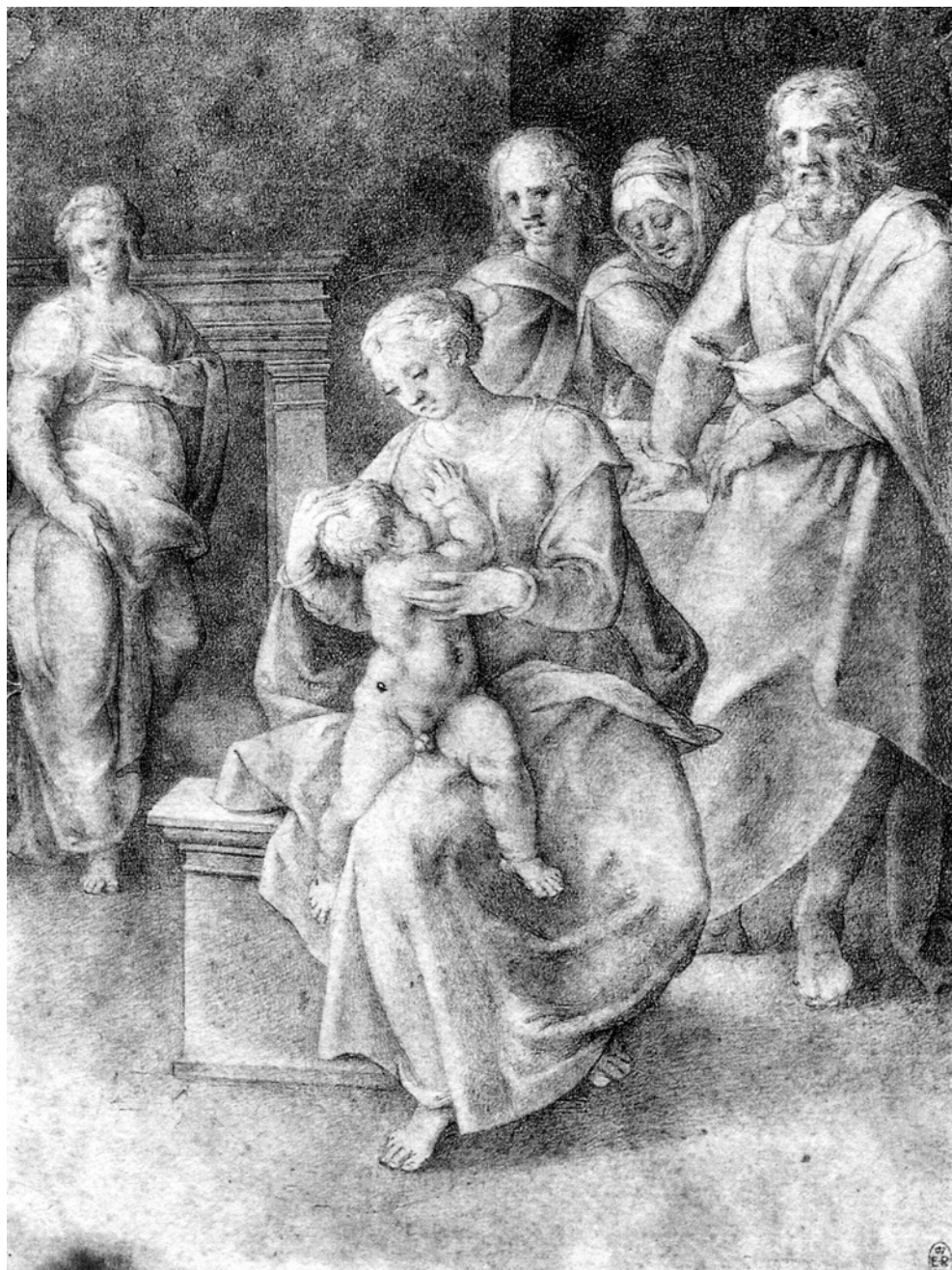

Juraj Julije Klović – Djevica s djetetom, sv. Ivanom i dvije žene
Windsor Castle, Royal Library

Petar Strčić

Ivan Barbarić: KNEZ MINIJATURE JURAJ JULIJE KLOVIĆ CROATA (1498. – 1578.)

O Kvarnerskom primorju i Primorcima postoji opsežna literatura pa i više bibliografija; i pojedinci su u središtu pažnje niza naših i stranih istraživača i pisaca. Tako i o jednome Primorcu koji je postao velikan znamenit i u svjetskim razmjerima, naravno, postoji prilično dugi niz rasprava i članaka znanstvene i stručne vrijednosti te od općega publicističkoga značenja. No, nikad dosta objavljenih tekstova pa smo s radošću primili vijest da je u svibnju mjesecu 2000. godine u taj red radova ušlo još jedno djelo – da, tako treba reći: djelo, i to ne samo stoga jer je nastalo u dugom nizu godina, nakon dugoga proučavanja materijala i objavljene literature na hrvatskom jeziku i na stranim jezicima; to je djelo nastalo i nakon više članaka kojima je i sam pisac djela pridonio boljem poznavanju života i djela toga Primorca, napose u našoj široj javnosti. Naime, toga je mjeseca iz tiska izašla knjiga Ivana Barbarića pod naslovom: “Knez minijature Juraj Julije Klović Croata 1498. – 1578.”

Izdavač toga djela bila je Općina Vinodolska (sa sjedištem u Bribiru) na čijem je području rođen znameniti umjetnik. Izvršni nakladnik bio je Izdavački centar Rijeka, a objavljivanje knjige pomogli su i Kvarner banka iz Rijeke te Mila i Zvonko Štifan iz Grižana. Urednica djela je Vlasta Hrvatinić – Smetko, dok je grafičko – tehnički urednik bio Mladen Jurjević. Predgovor je napisao akademik Andre Mohorović, a Barbarić je pisac uvoda te sljedećih poglavlja: “Veliki slikar malih stvari”, “Na dvoru kardinala Alessandra Farnesea”, “Umjetnost bez srednjovjekovnih okova”, “Učitelj El Greca”, “Na kraju životnog i umjetničkog puta”, “Izniman umjetnik i čovjek”; objavljeno je i niz priloga, sažetaka na engleskom, njemačkom i talijanskom jeziku, bibliografija, više Klovićevih pisama u prijevodu i faksimilu; tu je i kronologija, kazala imena i mjesta te bilješka o autoru knjige. Knjiga je obogaćena i velikim brojem slika u boji – tu su otisci Klovićevih djela, fotografije Grižana i drugih vinodolskih mjesta, kao i zemljopisne karte. Ediciju su pripremili i u velikom formatu na 111 stranica tiskali “Digital point” i “Zambelli” u Rijeci.

Objavljivanje djela Općina Vinodolska popratila je riječima daje knjiga govor “o svome slavnom sinu, minijaturistu svjetskoga glasa, Jurju Juliju Kloviću», a «povodom 500. obljetnice njegova rođenja». Javnosti je knjiga prvi put u Grižanama predstavljena 27. svibnja.

To je ono najnužnije što je «tehnički» potrebno reći o, doslovce rečeno, kapitalnom izdanju u oblasti kulture i znanosti; štoviše, možemo upotrijebiti i starinsku riječ – djelo je upravo velebno. Naime, ta je edicija zapravo grafički uređena raskošna monografija, međutim, bez obzira na «glazuru» koja je s mjerom uređena, to je veoma korisno djelo i u stručnome pogledu; ono je sadržajno i grafički veoma uspjelo te služi na čast i autoru i izdavačima i tiskarima. Stoga je bilo potrebno napisati ovih nekoliko redaka i staviti ih u uvod ovoga članka.

Najprije ćemo reći nekoliko riječi o autoru ovoga – odmah na početku može se ponoviti sadržajno i grafički, dakle i izdavački, veoma lijepa i uspješna djela. Ivan Barbarić odavno je poznat svim sudionicima skupa 27. svibnja 2000. god. u Grižanama koji su se odazvali pozivu da se raduju blagdanu kulture za sudionike, za autora i za sve građane Općine Vinodolske, a, napose žitelje Grižana. Naime, Barbarić je 1932. god. rođen upravo u ovim Grižanama, ovdje je stekao i osnovno obrazovanje; na Filozofskom fakultetu u Zagrebu diplomirao je povijest. Od 1943. živi u Zagrebu, odnosno u Sesvetama, ali je i dalje na razne načine najuže vezan uz zavičaj. Pored ostaloga bavio se i politikom pa je bio i predsjednik Općine Sesvete. No, temelj njegova životnoga puta je ipak kultura i prosvjeta. Tako je bio profesor srednje škole, direktor Narodnog sveučilišta i Povijesnog muzeja Hrvatske u Zagrebu odakle je – kao savjetnik u Ministarstvu prosvjete – godine 1991. pošao u mirovinu. Bavio se i publicističkim, stručnim i znanstvenim radom, objavio je niz članaka pa tako i sa sadržajima o Kloviću, pišući o njemu, a osobito polemizirajući s onima koji nisu bili pristalice mišljenja da je taj velikan rođen u Grižanama. Ukazivao je i upozoravao na vrijednosti velikoga djela toga Vinodolca, napose ga približavajući široj javnosti. Baveći se Klovićem – osobito od 1969. godine, Ivan Barbarić istupao je i pred javnošću pa tako npr. i na znanstvenom skupu u povodu 400. obljetnice velikanove smrti (1978.) te na svečanoj akademiji upriličenoj u čast 500. godišnjice Croatina rođenja izlazeći pred javnost upravo u Grižanama, svojim i Klovićevim.

Odavno je poznato da je Vinodol – doslovce rečeno i shvaćeno – prepun zaslužnih i znamenitih ličnosti i to kao malo koje hrvatsko područje. O njima se odavno zna ne samo iz znanstvenih i stručnih priloga, dakle tekstova objavljenih u brojnim zbornicima, časopisima i drugim publikacijama uobičajene, male naklade već (čak) i iz (visokotiražnih i obveznih) školskih udžbenika jer su djela tih ličnosti od opće hrvatske, a time i opće svjetske vrijednosti. Njihov životni put poznat je svima u Hrvatskoj, a u znatnoj mjeri i u stranome svijetu. Naravno, ovdje na prvo mjesto stavljamo nezaobilazne Frankapane/Frankopane; ovi su s prekokanalskoga, susjednoga otoka Krka – gdje su se kao veoma snažni vazali Mletačke Republike pojavili u počecima 12. stoljeća – najprije preskočili Vinodol i zakoraknuli u udaljenije Modruše, u područje Hrvatsko – Ugarskoga Kraljevstva. Ali, u Vinodol su se vratili relativno brzo, naravno, i dalje zadržavši i Boduliju i Modruše, šireći se pri tom, npr. i na Senj i na njegovo područje. I u Vinodolu su ostavili duboke tragove – spomenimo ovom prigodom samo “Vinodolski zakon” iz 1288. godine, taj najdragocjeniji i najvažniji glagoljski, ali i hrvatski pravni spomenik općenito koji su knezovi Krčki kao knezovi Vinodolski u Novome Gradu dali izraditi uz asistenciju predstavnika devet tadašnjih vinodolskih općina/gradova/kaštela: Grobnik, Trsat, Bakar, Hreljin, Drivenik, Grižane, Bribir, Novi Vinodolski i Ledenice i koji je tako sjajno znanstveno obradio akademik Lujo Margetić iz Rijeke. Frankopani su Vinodol držali od 13. do 17. stoljeća sve dok ih nisu istrijebili Habsburgovci. Uz Frankapane/Frankopane svakako je nezaobilazna obitelj Mažuranić koja je, iako građanskoga staleža, jedina uz kraljevsku obitelj Trpimirović, te isto tako znamenite hrvatske aristokratske porodice dala i hrvatskoga bana – knezove Bribirske/Šubiće/Zrinske te knezove Krčke/Frankapane/Frankopane. Mažuranići su, međutim, jedina hrvatska građanska obitelj koja je ušla u širu hrvatsku, ali i u stranu povjesnicu. Smatram da nema čovjeka na hrvatskim prostorima koji ne zna barem za jednoga pripadnika te znamenite obitelji, za pjesnika i prvoga bana-pučanina Ivana

Mažuranića. Velikoj slavi i daljem priznanju svoga rodnoga vinodolskog zavičaja dodatno je dao doprinos, pored ostalih, i pravni pisac i predsjednik Jugoslavenske akademije znanosti i umjetnosti u Zagrebu akademik Vladimir Mažuranić. No, Vinodol ima još akademika pa čak i još jednoga predsjednika akademije što nema niti jedno drugo hrvatsko područje. To je u 19. st. sveučilišni profesor u Beogradu i akademik Josip Pančić, prvi predsjednik Srpske akademije nauka i umetnosti u tada samostalnoj monarhiji Srbiji; taj Vinodolac je i otkrivač veoma rijetke omorike koja je postala znamenita upravo po Pančićevu imenu koje i danas nosi. Veoma su u svojoj znanstvenoj i prosvjetnoj oblasti zaslužni književni povjesničari i sveučilišni profesori Mihovil Kombol i akademik Antun Barac. No, Vinodol je zavičaj i više narodnih heroja, važnih sudionika antifašističke borbe od 1941. do 1945. godine. No, izuzimajući Frankopane kao obitelj, niti jedan od spomenutih i nenabrojenih pojedinačno nije doživio svjetsku slavu kao Juraj Julije Klović – poznat je u stranome svijetu samo pod redovničkim imenom Julio s dodatkom prezimena Clovio, ali i ono što je karakteristično – s dodatkom uz prezime: **Croata**.

Taj Vinodolac koji se upravo u romanskome svijetu nije sramio svoga šćavunskoga porijekla, pa čak i u tolikoj mjeri da se javno nazivao i dao nazivati Kroatom, rođen je u Vinodolu, ali sve donedavno trajao je spor o tome u kojem je naselju ugledao svjetlo dana. No, danas je konačno usvojeno – Klović je rođen u Grižanama 1498. godine. No, odavno se točno zna gdje je preminuo – umro je prvih dana siječnja 1578. godine u Rimu, štoviše, precizno – u palači samoga papina vicekancelara kardinala Alessandra Farnesea, koji je bio veliki zaštitnik i ljubitelj Klovićeve umjetničkoga nadahnuća i djela. Sve nam to prezentira Barbarić.

Juraj Julije Klović Croata živio je i stvarao u razdoblju koje je jedno od najtežih, naj-sudbonosnijih i najtragičnijih u hrvatskoj povijesti općenito, a vinodolske prošlosti napose; upravo na to upozorava i Barbarić u svome djelu. Naime, to je doba velikih i silovitih osvajajčkih pokreta Osmanskoga Carstva preko Balkana na sjever i zapad: tako već u istoj godini osvajanja i uništenja Bosanskoga Kraljevstva (1463. godine) Osmanlije prodiru u senjsko područje, gotovo nadomak Klovićevu zavičaju; od tada sistematski pustoše, pljačkaju i uništavaju dobra i odvođe brojne ljude u roblje. Istočnjaci postupno prodiru i preko Vinodola prema zapadu. Na ovakav silovit način prodora hrvatski političari i vojnici nisu bili navikli, nisu znali ni naći adekvatan odgovor. Štoviše, hrvatski feudalc, među kojima ima i stranih, stalno međusobno ratuju pa tako i sami Frankopani, čak i na području Vinodola, pa slabe ionako znatno oslabljene snage. Mletačka Republika koristi takvo stanje pa konačno zaposjeda gotovo cijelu hrvatsku obalu, uključivši i otok Krk (1480. godine), osim onoga područja na potezu od Karlobaga do Brseča, dakle i bez Vinodola. Obrani tadašnje Hrvatske slabo pridonose mletački duždevi, jagelovički vladari u Hrvatsko – Ugarskom Kraljevstvu i habsburški vladari u slovenskim, austrijskim i drugim susjednim krajevima. Vinodolu napose štete i spomenuti međusobni oružani okršaji unutar same frankopanske obitelji. U takvoj kaotičnoj situaciji raspadaju se rodovi i obitelji, razilaze se i traže izlaz u nevolji u sjevernim, zapadnim i južnim evropskim zemljama. No, ne znamo je li se zbog tih razloga i Klović našao na sigurnijem Apeninskom poluotoku ili je tamo poslan od Frankopana jer se rano otkrio njegov dar:

*Šapćalo se, a onda i na se usta
divanelo, da je spod Zabrala*

*blizu Ravničice mali Jura
 ulovil Dugu za rep.
 Ona je bila škakljiva pa je od smiha
 stresla po njen se svoje farbe
 i komadići od srebra i zlata.
 Vas srićan i tako umićan
 saki je dan slikal miće sličice
 na smokovu peru, nohtu,
 umižjenon fikalcu i lipovi kori.*

Tako je staru priču u stihove u naše dane pretočila pjesnikinja Zlatica Balas, također iz Vinodola, naslovivši ih "Mali Mihelanelo". Jer – Klović je od ponekih zaista zvan veoma časnim nazivom: Michelangelo minijature; no, poznajući Klovićev i Michelangelov opus, moglo bi se reći i konstatirati i obratno – da je Michelangelo zapravo Klović monumentalnih djela.

Barbarić znalački prati i prikazuje Klovićev razvoj. Prvu je naobrazbu mali Vinodolac možda stekao u susjedstvu, u crikveničkih pavlina ili trsatskih franjevaca, no točnu lokaciju «škole» i ishodište prvotne Klovićeve naobrazbe ni taj autor kao uporni istraživač nije uspio utvrditi pa ta važna činjenica i dalje ostaje nepoznanicom. Činjenica jest, međutim, da se Klović u povijesnim materijalima odjednom, već kao osamnaestogodišnjak, pojavljuje 1516. god. u samome središtu velike i snažne mediteranske i evropske sile, u Veneciji. Za razliku od tragičnih nedaća u zavičaju i, općenito, na svim hrvatskim prostorima, "Apeninski poluotok preuzima u vremenskom razdoblju od 12. do 16. st. središnju ulogu u sferi europskoga razvojnog procesa društveno – političkih, idejnih, gospodarskih i prometnih kretanja očitovanih posredovanjem u zamjeni dobara između kontinentalnih feudalnih njemačkih i francuskih regija te istočnih mediteranskih obala. Spomenute činjenice dovode na italskom tlu, u ono doba podijeljenom na malene samostalne i polusamostalne državnopolitičke jedinice, do racionalnog shvaćanja životne stvarnosti i otklanjanja skolastičke orijentacije. U tim se povijesnim okolnostima javljaju humanistička idejna shvaćanja interpretirana u umjetnosti stilom renesanse", ocjenjuje akademik A. Mohorovičić u "Predgovoru" ove Barbarićeve knjige. No, Kloviću Venecija kao jedno od poznatih središta europske kulture i umjetnosti nije dovoljno za razvoj. Naime, Klović uskoro iz središta mediteranske velesile prelazi u Rim, štoviše, ovdje postaje službenik kardinalske obitelji Grimani, a ovi su aristokrati već bili poznati kao ljubitelji umjetnosti i kao skupljači likovnih djela. Već tada se ističe malim fizičkim oblicima rezultata svoje nadarenosti – za tu utjecajnu obitelj izrađuje crteže u malom formatu za medalje, pečate; daje i grboslovne prikaze itd. Upravo ovdje, u rimskih Grimana upoznao je i Giulia Pipa Romana koji je bio učenik samoga Rafaela od Romana je dobio višu slikarsku poduku i zauvijek će mu biti zahvalan na sjajnoj poduci.

Iako je bio u Rimu, u romanskom kraju, okružen samim romanskim djelima i odrazima umjetnosti, Klović je, međutim, u ovome razdoblju bio pod utjecajem Dürera. Ali, opet se vraća u Veneciju pa ovdje boravi godinu dana (1523.); to mu je razdoblje pružilo dobru prigodu da se još bliže pouči kako su radili drugi slikarski velikani. Mohorovičić kaže: "U navedeno doba, u kojemu se realna figura čovjeka odražava u skladnoj viziji klasičnog uzora, pojavljuje se mladi

Klović, rođen u tradicionalnom ambijentu Vinodola, i svojim iznimnim talentom se afirmira kao majstor na kreativnoj sceni renesansne Italije”. No, sve mu to još nije dosta: on kreće dalje.

Naime, kao svaki pravi umjetnik, i Klović se stalno nalazi na putu traženja i učvršćenja vlastitoga likovnog izraza jer je umjetničku darovitost već pokazao i dokazao. Tako nam Barbarić govori da je Grižanac sljedeće dvije godine proboravio u Hrvatsko – Ugarskom Kraljevstvu, u zemlji u okviru koje se nalazi i njegov zavičaj. Barbarić piše da je u Budim krenuo na nagovor samoga Bernardina Frankopana i njegova sina Ferdinanda koji su bili feudalni gospodari Klovićeva zavičaja; Bernardin je, uz to, bio i jedan od najmoćnijih hrvatskih velikaša, ali i značajan je bio u razmjerima Kraljevstva. Možda je Bernardinova pomoć pomogla Kloviću da se lakše uključi u krug umjetnika i u skriptorij koji se do tada bio uobličio u znamenitoj knjižnici “Corviniani” hrvatsko – ugarskoga kralja Matije Korvina. Osobito je bitno što je u toj uglednoj instituciji djelovao i zaseban minijaturistički likovni krug, a od 80-ih godina 15. st. njegov voditelj bio je Dubrovčanin Feliks Petančić. Klović je očito ovamo stigao kao već afirmirani umjetnik, a i ovdje se iskazao kao vrhunski kreativac pa je za sam vladarski par Jagelovića izradio dvije slike i to “Parisov sud” i “Smrt Lukrecije”. Klović je sudjelovao i na druge načine u tadašnjem likovnom svijetu središta Hrvatsko – Ugarske Monarhije pa je svojim minijaturama sudjelovao i u izradi misala čazmanskoga prepošta De Topusko i zagrebačkoga biskupa Erdôdyja.

Klović se ipak vratio u Rim, ali i dalje uči: ovaj put na samome, čuvenome Michelangelovu djelu koje se nalazi u slavnoj Sikstinskoj kapeli. No, to su i teška ratna vremena za apeninski svijet pa se u vrtlogu nepravilnosti, opasnih i po život, našao i sam Klović; štoviše, tako je stradao da je jedva ostao živ. No, doživljaj je bio tako snažan da je presudno djelovao na dio njegova daljnjeg životnog opredjeljenja; naime, u Mantovi se 1527. godine zavjetovao na redovnički život; u znak velike zahvalnosti kao redovnik uzeo je učiteljevo ime – Julije. Barbarić i dalje prati Vinodolčev put pa kaže da je ovdje izradio i svoj autoportret potpisavši se ovako: “Julius Clovius Croatus sui ipsus effigiator A: aetat. 30 salut. 1528.”. Pod imenom Julije taj je Klović ušao i ostao u žiži svjetske pažnje.

Barbarić znalački opisuje kako tako teče daljnji likovni, veoma buran i sadržajno veoma uspjeti likovni život Vinodolca iz Grižana, čovjeka koji se potpisivao kao Hrvat i izrađivao brojna umjetnička djela visoke kvalitete. Među njima se kao prvo po redu ispod umjetnikova kista pojavilo pravo, veliko remek – djelo za kakvoga se smatra “Zlatna knjiga” ili “Časoslov Stuart de Rothesay” koji se čuva u “British Museumu” u Londonu. Kroata je već postao toliko poznat u evropskom svijetu da je stigao i na dvor pape Pavla III. – ovaj je oduševljen Klovijevim ilustracijama Petrarkinih poetskih ostvarenja. Potom je umjetnik radio i na Medicijevu dvoru u Firenci i drugdje.

Štoviše, priznanje dolazi i iz redova najslavnijih stručnjaka, kolega – likovnih umjetnika: sam Dominikos Theotokopulos, poznatiji pod slavim imenom El Greco, koji se smatra Klovijevim učenikom, stavio je našega Grižanca na sliku – ni više ni manje već zajedno s Tizianom i Michelangelom.

Ovdje na trenutak zastajemo. Naime, slavni Grk napravio je i Klovijev portret, a u desnom, gornjem kutu slike vidi se neki pejzaž. O tome je naš umjetnik i likovni povjesničar Ljubo Babić primijetio: “Slučaj je valjda htio da sam upravo tada mnogo crtao po našem

Vinodolu, u vrijeme prije nego što sam tu El Grecovu sliku vidio u originalu u Napuljskom muzeju. Crtao sam u okolici Bribira i Grižana. I kad sam se nakon nekog vremena našao pred tom El Grecovom slikom u Napulju, nisam se mogao oteti dojmu da taj maniristički pejzaž u pozadini s plavim brdima i oblačnim nebom na El Grecovoj slici sliči siluetama brda iznad Grižana, i da te skupine drveća sliče nekako tim siluetama koje su toliko karakteristične za kraj nad Grižanama. I, konačno, zašto ne bi emigrant El Greco, kad slika emigranta Klovića, naslikao na Klovićevu portretu sliku njegova rodnoga kraja?" I, naravno, Ive Barbarić iz Grižana s radošću tu tvrdnju znamenitog pisca i slikara prenosi u svojoj knjizi.

Rimska crkva sv. Petra u Okovima je kuća u kojoj je slavni Grižanac konačno našao svoje smirenje: ovdje, pod crnim mramorom i Klovićevim poprsjem od bijeloga mramora iznad njega nalaze se Vinodolčevi posmrtni ostaci. Iznad i oko Klovićeva lika piše, uz ostalo, na latinskom jeziku i sljedeće: "Julije Klović, slikar bez premca". I time je rečeno sve o velikanu kista.

Vrhunac djelatnosti Ivana Barbarića na izdavačkom polju upravo je ova knjiga koju imamo u rukama. I moramo ponoviti, jer nikad nije suvišno pohvalu izreći i višekratno – djelo je zaista veliki dobitak za našu kulturu i znanost pa služi na čast i autoru i onima koji su ga podržali u realizaciji ovoga kapitalnoga pothvata, a to u prvome redu znači onima iz Klovićeva zavičaja.

SAŽETAK

Ivan Barbarić napisao je knjigu o J. J. Kloviću pod znakovitim nazivom "Knez minijature" s pogovorom akademika Andrije Mohorovičića. Osim uvoda Barbarić je napisao ova poglavlja: "Veliki slikar malih stvari", "Na dvoru kardinala Aleksandra Farnesea", "Umjetnost bez srednjovjekovnih okova", "Učitelj El Greca", "Na kraju životnog i umjetničkog puta", "Izniman umjetnik i čovjek", a objavljen je i niz priloga, umjetnikovih slika te prijevoda na engleskom, njemačkom i talijanskom, a potom je tu i bibliografija te više Klovićevih pisama, kronologija, kazalo imena i mjesta i na kraju bilješka o autoru. Ivan Barbarić, autor ovog kapitalnog djela iz hrvatske kulturne riznice, i sam je rođen u Klovićevom kraju te se dugo zanimao njime pretražujući brojnu literaturu i druge izvore na hrvatskom i stranim jezicima, a u časopisima i zbornicima objavio je o Kloviću više studijskih radova. Objavljujući ovu likovno raskošnu, tehnički znalački oblikovanu i vrhunskim tekstom popraćenu monografiju, rodni mu se kraj, Grižane i Općina Vinodolska, odužio, a za ova i sva buduća vremena označio Klovića kao jednu od najmarkantnijih ličnosti iz naše povijesti.

Bilješka o piscu

Petar Strčić, Rijeka, sveučilišni profesor, član HAZU

El Greco – portret Julija Klovića, Napulj, Museo di Capodimonte